

Kateus ja sen suhde syyllisyyteen ja projektiiviseen identifiikaatioon Kirjassa: Kate Barrows, Introduction to Psychoanalysis

Kateuden tuhoava voima tunnistettiin jo kauan ennen Freudin ja hänen oppilaidensa löytöjä
Se on itse asiassa yksi kuolemansynneistä:
Geoffrey Chaucer 1300-luvulta (englantilainen runoilija, diplomaatti):

”Se on pahin synneistä. Kateus suuntautuu kaikkia hyveitä ja yleensä hyvyyttä vastaan.
Kateus on onneton naapurin menestyksestä. Suurin suru tulee toisen hyvyydestä ja omaisuudesta.. ja sitten ilo toisen ihmisen vahingosta..ja se on kuin kunnon paholainen, joka ikuisesti iloitsee toisen vahingosta.”

Kateuden ominaispiirre on, että se hyökkää hyvyyttä vastaan ilman mitään myönteistä aikomusta. Olla onneton toisten hyvyydestä ja onnesta sekä vahingonilo heidän epäonnestaan voi vain johtaa vahinkoon ja tuhoon.

Esimerkiksi mustasukkaisuus voi johtaa hyökkäykseen kilpailijaa, mutta ei itse rakastettavaa ihmistä vastaan. (Ranskan lainsäädäntö intohimomurhan suhteen, jos murhan motiivina oli mustasukkaisuus verrattuna muihin motiiveihin).

Mustasukkaisuus pitää sisällään aina kolmannen ihmisen tai tekijän eli jonkun, jonka haluamme omistaa. Kateus puolestaan on tunne, joka tuhoaa sen mitä haluamme ja ihailemme. Vain eräs ilmeinen hyöty siitä saattaa olla: Tuhoamalla kateuden lähde voimme toivoa, että vapaudumme itse kateuden tunteesta, koska kateus on erityisesti sellainen tunne, jota on vaikea sietää ja kantaa.

Rakentava kateus. Emulatory envy (Klein 1957): kivulias, mutta tuottelias, luova..rakentava kateus erona tuhoavaan kateuteen. Rakentava kateus on kaiken oppimisen perusta.

Psykoanalyysi on löytänyt toisenlaisen kateuden, joka on suurin este psykoanalyttisen prosessin etenemiselle. Kateellinen potilas hyökkää oivalluksiaan vastaan, joita hän tarvitsee ja hyökkäyksen kautta deprivoi itsensä ja myös analyttikkonsa ymmärtämisen tyydytykseltä ja muutoksen mahdollisuudelta. Auttavan istunnon jälkeen, kateellinen potilas voi pudota kielteiseen tunnetilaan, että tästä analyysistä ei ole mihinkään. Näiden potilaiden kateellinen puoli hyökkää analyysissä saavutettua edistystä vastaan, sillä hänen on vaikeata sietää analyttikkoa, joka kykeni auttamaan häntä. Kateellinen hyökkäys tuhoaa potilaan kykyä tehdä uusia oivalluksia (-K). Hyökkäys toista tärkeätä kohtaan vahingoittaa myös itseä.

Milton kuvaa hyvin kidutettua ja paniikinomaista sisäistä tilaa, joka on tulosta Saatanan kateudesta:

Milton kuvailee paniikinomaista ja kidutettua sisäistä tilaa ikään kuin kyseessä olisi itse Saatanasta peräisin oleva kateus:

”Voi minua raukkaa. Mikä on se suunta, johon minun on lennettävä?

Loputonta lokaa ja toivottomuutta?

Suunta , jota kohti lennän on helvetti”

Ja kaikkein alhaisimmassa syvyydessä on vähempi syvyys, joka vielä uhkaa niellä minut avoimeen kitaansa.

Helvetti, josta kärsin näyttäytyy taivaana.”

(Milton 1667: 80, lines 73-78)

Saatanan hyökkäys Jumalan luovuutta ja Aatamin ja Eevan rakkautta vastaan ja heidän antautuva seksuaalisuutensa jättää Saatanan ilman luotettavia sisäisiä objekteja ja voimavaroja.

Saatana jää puolustuskyvyttömäksi omaa nielevää kateuttaan vastaan. Tunne alaspäin kiitävästä kontrolloimattomasta spiraalista voi olla seurausta äärimmäisestä ja tuhoavasta kateudesta, sillä mielessään kateellinen yksilö hyökkää juuri niitä ihmisiä vastaan, jotka tukevat hänen tarpeitaan ja se aiheuttaa loputtoman putoamisen kierteen, jota mikään ei ole estämässä.

Kateutta seuraa usein vahingollinen samastuminen, joka pyrkii ottamaan itselleen kateutta herättävän ihmisen ominaisuuksia (hankkiva, attributiivinen PI eli II) ja samalla sijoittamaan (PI eli sijoittava PI) häneen omia itselle vielä sietämättömiä ja ei haluttuja tunteita.

Tuhoava kateus

Tuhoava kateus on tunnetila, josta on hyvin kivuliasta tulla tietoiseksi ja kun tämä tunne tulee päivänvaloon se herättää intensiivisiä häpeän ja syyllisyyden tunteita kokijassaan. Tämä tekee ymmärrettäväksi sen, että me yritämme piilottaa kateuden tunteen itseltämme ja muilta. On helpompi osoittaa toisten puutteita kuin tiedostaa, että olemme kateellisia heidän ominaisuuksilleen.

Esim: Voimme sanoa, että konsertti oli hyvä, mutta orkesteri soitti liian nopeasti. Uusi naapurimme on oikein mukava, mutta hyvin ylipainoinen. Ystävämme ovat olleet meille ystävällisiä, mutta liian holhoavia.

Analyttisessä psykoterapiassa on hyvä erottaa terve, rakentava ja asiallinen kritiikki asiattomasta ja tuhoavan kateellisesta kritiikistä. Potilaan kritiikki voi välillä osua tarkkaankin analyttikon senhetkiseen tunnetilaan ja sen paneminen potilaan projektioksi siinä tilanteessa on potilaan laiminlyömistä ja psykoterapeutin omaa suojautumista itseltään. Voimme myös käyttäytyä tavalla, joka provosoi kateutta. Tietomme ja omaisuutemme suhteen. **ESIM:** Hyvin linjakas ja sopusuhtainen nainen sanoo ylipainoiselle kollegalleen, ettei hän pysty lisäämään painoaan, vaikka kuinka söisi.

Voimme myös panna ”kynttilämme vakan alle”, onnellisuutemme, menestyksemme, koska pelkäämme joutuvamme kateuden kohteeksi. Suomalaista ilmapiiriä kuvaa usein: ”Kell onni on se onnen kätkeköön.” Puhuminen kateudesta on kasvatuksessa kiellettyä. Esimerkiksi tietynlaiset opiskelijat saattavat pelätä enemmän menestystä kuin epäonnistumista ja jättävät tarvitsemansa tuen käyttämättä. Jos kateuden kohteena olemisen pelko halvaannuttaa meidät on tämä merkki, että sijoitamme oman kateutemme pelättyyn kadehtijaan.

Keskeistä tuhoavassa kateudessa on projektiivinen identifikaatio ja sen luoma vuorovaikutus, Kateus merkitsee itsessä koettua puutetta suhteessa itseän ja toisiin. Kateus on psykologinen puutostauti ja köyhyyden sisar. Kateus on toisen paremmuuden ja menestyksen aiheuttamaa vihan ja harminsekaista epäsuopeuden tunnetta. Kateus on tiedostamatonta, tuhoavaa ja hyökkäävää, ja se johtaa tuhoaviin yhteistyömuotoihin. Voimme olla kateellisia mistä vain.... Jos toisella on jotakin niin hyvää, jota koen, etten voi koskaan itse saada, alan pilata toisen hyvää, jotta oma sietämätön huonommuudentunteeni vähenisi.

AMADEUS

Peter Shafferin (1980) kirjoittamassa näytelmässä hän kuvaa kuinka dramaattisesti kateus voi aiheuttaa tuhoa ja hän kuvaa yksityiskohtaisesti niitä piirteitä, joista psykoanalyttikot ja psykoterapeutit ovat aina olleet kiinnostuneita.

Shafferin draaman alussa on Salieri, joka on Itävallan hovisäveltäjä, joka on lapsuudesta saakka unelmoinut tulevansa kuuluisaksi säveltäjäksi. Kun Mozartia ylistetään lahjakkaana ja nuorena uutena säveltäjänä, kokee Salieri kateuden ja toivottomuuden tunteita:

Salieri: "Katsoin häntä kuinka hän oli luonut tavallisesta elämästään taidetta. Olimme molemmat tavallisia miehiä, hän ja minä. Silti hän loi tavallisesta legendoja—ja minä loin legendoista tavallista." (Shaffer: 1980)

Salieri on rehellinen itselleen ja myöntää, ettei hänestä voi tulla kuin keskinkertainen, mutta hänellä on kyky tunnistaa Mozartin nerous ja liikuttua hänen musiikistaan. Mozart tekee tilanteesta vielä vaikeamman: Hänet nähdään lapsellisena, joka levittää pilkallisia vitsejä Salierista ja käyttäytyy tahdittomasti ja ylimielisesti Salieria kohtaan. Mikäli Mozart olisi ollut persoona, joka olisi herättänyt kunnioitusta Salierissa, olisi hänen ollut helpompaa sietää Mozartin nerous. Kun Mozart käyttäytyy lapsellisen karkeasti ja ylimielisesti, Salieri kokee, ettei nuori säveltäjä ole itse tehnyt mitään, jolla olisi ansainnut nämä lahjansa.

Salieri on luvannut 16-vuotiaana Jumalalle, että jos hänestä tulisi menestynyt muusikko hän käyttäytyisi kunniallisesti kiitokseksi menestyksestään. Jumala ei palkinnut häntä ja tässä nyt on Mozart, joka käyttäytyy naurettavalla tavalla ja kykenee luomaan ihastuttavaa musiikkia. Salieri kokee, että tämä mitätöi hänen päätöstään käyttäytyä kunniallisesti.

Salieri: "Olen työskennellyt ututterasti antaakseni hyvää kanssaihmisilleni. Olen työskennellyt ja taas työskennellyt sillä kyvyllä, jonka olet minulle antanut. Sinä kyllä tiedät, miten lujasti olen työskennellyt, mutta nyt kuulen vain nimen Mozart ja hänen jumalallista musiikkiaan. Lapsellinen Mozart, joka ei ole työskennellyt hetkeäkään auttaakseen kanssaihmissiään. Salieri kokee tulevansa kidutetuksi epäoikeudenmukaisuudesta, jonka Jumala on hänelle aiheuttanut. Ikään kuin Mozart saisi ilmaista ja toteuttaa kaikkia niitä intohimoja, joita Salieri on luvannut hillitä ja kieltää itseltään.

Kyvyttömyys sietää ja kantaa elämän epäoikeudenmukaisuutta on tyypillistä kateuden tunteelle. Tämä koskee ihmisten ominaisuuksia, joita ei voi ostaa eikä edes kovalla työllä hankkia. (Surutyö on ainoa, jonka kautta voi alkaa ymmärtää, että minulla on omat kyvyt ja toisella omansa).

Kun Salieri tulee tietoiseksi tästä, hän muuttaa taktiikkaansa ja käyttäytymistään Mozartia kohtaan. Hän alkaa aliarvioida Mozartia:

" minun ei kannata vastustaa liikaa hänen oopperoitaan tulevaisuudessa. Minun täytyy oppia tuntemaan tuo mies. Päätin tavata häntä niin usein kuin mahdollista ja oppia kaiken hänen heikkouksistaan.

Tämä on kateudelle ominaista: oppia tuntemaan kadehditun henkilön heikkoudet, jotta voi mitätöidä hänen vahvuutensa eli juuri se mitä kadehdimme. Eräs Mozartin heikkouksista ovat naiset. Mozart viettelee Salierin parhaan nuoren laulaja-oppilaan, Katerinan. Salieri, joka halusi Kateriinaa säilytti kuitenkin uskollisuutensa hänen omaa ei niin viehättävää vaimoaan kohtaan. Tämä kuului Salierin sopimukseen Jumalan kanssa. Salieri päättää kostaa Mozartille tämän hedonistisen käyttäytymisen. Salieri kutsuu Mozartin uuden vaimon Constanzan teelle. Salieri kiristää Constanzaa ja haluaa maata hänen kanssaan. Vastalahjaksi hän antaisi korkean aseman Constanzalle. Constanza kieltäytyy kunniaa, josta Salieri raivostuu ja vannoo estävänsä Mozarin suosion ja tuhoavansa taloudellisen tuen hänelle.

Kymmenen vuoden aikana kun Mozart luo perustaa uralleen Salieri jatkuvasti manipuloi ihmiset Mozartia vastaan ja estää häntä saamasta vakituista työpaikkaa. Mozartilla on nyt nuori perhe elätettävänä ja hän asuu tallissa. Hänen terveytensä ja avioliittonsa rakoilee. Vähitellen Mozart huomaa kadehtivansa Salieria, joka on rikastunut keskinkertaisesta musiikistaan huolimatta. Salierin musiikista on tullut tyhjää ja Mozartista on tullut ulkopuolinen. Salieri on nyt ottanut paikan, joka kuuluisi Mozartille ja projisoinut häneen kateuden tunteet, jotka olivat alkujaan hänen omat tunteensa. (PI).

Tässä näkyy kateuden ja pakottavan projektiivisen identifikaation yhteys. Kadehtija kuvittelee pääsevänsä eroon kateuden tunteistaan, joita ei vielä siedä. Mozart ja Salieri ovat vaihtaneet paikkaa.

Salieri on ottanut menestyneen muusikon paikan ja pitää Mozartia kirjaimellisesti köyhyydessä ja kylmyydessä. Kateus vaikuttaa salakavalalla tavalla ja se hiipii vähitellen Mozartin elämään ja myrkyttää Mozartin elämän, mutta se myrkyttää myös Salierin itsensä, kateus valtaa hänet.

Salieri kokee hetken myötätuntoa Mozartia kohtaan, kun hän näkee Mozartin uudessa valossa:

”Vieressäni oli Taikahuilu, jossa yhdistyivät Mozart Jumala ja huilu. Kuinka kauan tämä nero kestäisi tätä, tämä hauras olio, joka oli niin elävästi kuolevainen. Mitä tunnen ja maistan nyt yhtäkkiä, onko se sääliä, ei ikinä ! Tuona hetkenä salieri näkee Mozartin kohtalon uhrina ja säälii häntä, koska hän on oman lahjakkuutensa armoilla. Mutta Salieri vetäytyy kauhuissaan tuntemastaan myötätunnosta, jonka vaikutusta hän ei voi sisällyttää. Tämä on ratkaiseva hetki näytelmässä ja kuvaa kateuden olennaista piirrettä. Kateus vetäytyy myötätunnosta, koska kateellinen ihminen ei voi katua tai surra sitä tuhoa ja vahinkoa, jonka on aiheuttanut toiselle kateuden tunteellaan. Hän kääntyy pois rangaistusta vaativasta skitsoparanoidisesta syyllisyydestä, joka herää hänen aikaansaamastaan vahingosta. Kateus estää häntä arvostamasta itseään ja tärkeää toista. Vastuunottaminen näistä tunteista (häpeä ja syyllisyys) olisi äärimmäisen tuskallista ja se edellyttäisi tuhoavuuden lopettamista ja kykyä surra ja korjata tehty vahinko, jonka jälkeen kateuden ja rakkauden integraatio voisi mahdollistua. Tyyliin: Elä ja anna muiden elää! Salieri ei pysty tähän, vaan kääntää selkensä sääliille, joka on jo toisesta välittämisen ilmaisu. Hän ajaa Mozartin hulluuteen ja tuhoaa samalla oman mielensä. Lopulta Mozart ja hän ovat samoja: ” Olemme molemmat myrkytettyjä Amadeus, minä sinussa ja sinä minussa. (ei separaatiota, ei erillisyyttä, kaikki on samaa). Tässä dramatisaatioissa on maksettu huikea hinta samanlaisuudesta, samuudesta, neron tulevaisuudesta, sävellyksistä, joita ei koskaan sävelletty. Hyökkäys Mozartin neroutta vastaan on myös hyökkäys hänen avioliittoaan vastaan ja hänen syntymättömiä lapsiaan vastaan. Hyökkäys luovuutta vastaan on kytköksissä hyökkäykseen luovaa paria vastaan ja tämä on perustavaa laatua oleva prosessi, sillä kateus vanhempia ja heidän luovuuttaan kohtaan koskettaa jokaisessa lapsessa Oidipus kompleksia ja sitä kautta hänen oman luovuutensa ja ihmissuhteidensa kehitystä. Lapsen täytyy voida hyväksyä ja tulla toimeen vanhempien suhteen kanssa ja hyväksyä se tosiasia, että hän on ulkopuolinen vanhempien suhteesta ja erityisesti vanhempien seksuaalisesta suhteesta ja heidän kyvystään luoda lapsia. Tuhoava kateus vaikuttaa tähän hyväksymiseen ja lapsen kykyyn sisäistää vanhempiensa luovat kyvyt ja kykyyn käyttää omaa luovuuttaan. Kateus voi tässä tapauksessa liittyä esimerkiksi toisten ihmisten uusien ajatusten synnyttämiseen. Kateuden juuret ovat hyvin varhaisessa lapsuudessa.

Koston kierre ja noidan kehä

Hyökkäys hyvää objektia vastaan johtaa siihen, että hyvää objektia on vaikeata ottaa sisään ja erottaa pahasta objektista, koska objektista tulee vahingoitettu. Näin subjektin oma arvottomuuden tunne lisääntyy. Potilaan konfliktit, toivottomuus ja kipu tuntuvat vastakohdalta sille mikä on analyttikön mielessä eli suhteellinen terveys, josta potilas tulee kateelliseksi. Vuonna 1955 Melanie Klein totesi, että tarve korjata ja auttaa kadehdittua objektia on hyvä vastalääke kateudelle. Tällä hän tarkoitti tuhoavien impulssien vastustamista ja rakkauden voimien liikkeelle saattamista.

